

Ключові напрямки виховного процесу у сучасному вищому навчальному закладі

І. О. Кучинська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кабінет 422, кафедра педагогіки дошкільної, початкової, середньої і вищої освіти та управління навчальним закладом
Corresponding autor. E-mail: kaf_pedagog@kpmu.edu.ua

Paper received 16.02.17; Accepted for publication 25.02.16.

Анотація. У статті висвітлюються пріоритетні напрямки змісту виховного процесу у сучасному ВНЗ. Підкреслюється, що національно-патріотичні та громадянсько-демократичні орієнтири виховної діяльності в умовах сьогодення є найдоцільнішими та своєчасними. Акцентується увага педагогічної громадськості на важливості забезпечення високого рівня освіченості і вихованості свідомого громадянина – патріота, здатного до засвоєння досягнень світової культури з урахуванням загальнонаціональних, етнічних особливостей, до участі у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: пріоритети, ціннісні орієнтири, напрямки виховання, вища школа.

Вступ. Проблематика ключових напрямків змісту виховного процесу у сучасному ВНЗ безперечно носить актуальний й своєчасний характер. Сьогодні, коли на окремих окупованих територіях Донбасу і Криму педагоги стали носіями чужої нам виховної культури, виховна ідеологія дітей і молоді розглядається ними у контексті ціннісних національно-патріотичних й громадянських орієнтирів суверенної держави (Росії – РФ) першочерговим постає питання визначення ключових, домінуючих напрямів виховного процесу вищої школи України, як завдань *стратегічного характеру*.

Короткий огляд публікацій по темі. Зауважимо, формування всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця вимагає здійснення цілеспрямованої виховної роботи в різних напрямках: моральному, правовому, антинаркогенному, екологічному, трудовому, патріотичному, національному, громадянському, економічному, естетичному, фізичному та ін. Реалізація змісту і завдань кожного з означених напрямів, як підкреслюють вчені І. Бех, О. Сухомлинська, М. Євтух, П. Вербицька, О. Вишневський, М. Боришевський, П. Гнатенко, Т. Потапчук, К. Чорна та ін. передбачає врахування специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців, необхідних для цього людських, громадянських і професійних якостей. У суспільстві, яке заново переживає після революційних подій 2014 р. формування громадянського сприймання себе, держави, свого місця у процесі будувannya демократичних відносин студентська молодь (громадянський потенціал країни) безперечно, враховуючи сьогоденні реалії повинна формуватись і виховуватись у атмосфері громадянських та національно-патріотичних ціннісних орієнтирів тієї країни громадянами якої власно вони і є. Зауважимо, *патріотичний, національний й громадянський* напрямки виховної діяльності у сучасній вищій школі є пріоритетними й найактуальнішими, адже саме від цих ціннісних орієнтирів буде залежати світоглядне формування студентської молоді, їх свідомий вибір значущих для себе й держави завдань і що особливо важливо, вирішення їх у площині громадської, суспільної *відповідальності* за долю держави.

Мета статті: висвітлити пріоритетні напрямки змісту виховного процесу у сучасному вищому навчальному закладі.

Матеріали та методи. В процесі дослідження було використано аналіз філософсько-педагогічної літератури, класифікацію та систематизацію теоретичних даних, теоретичне моделювання ключових напрямків змісту виховного процесу у ВНЗ, що дало змогу систематизувати теоретичний матеріал з теми дослідження.

Результати та їх обговорення. Сьогодні, як ніколи необхідно акцентувати увагу педагогічної громадськості на забезпеченні високого рівня освіченості і вихованості свідомого громадянина України, здатного до засвоєння досягнень світової культури з урахуванням загальнонаціональних, регіональних та етнічних особливостей, до участі у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. Вважаємо за доцільне підкреслити, надзвичайно важливо, щоб об'єднання різних етносів і регіонів України, задля національного відродження, побудови й вдосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства здійснювалось саме на базі *демократичних цінностей*, які в свою чергу мають лежати в основі патріотичного й громадянського виховання студентської молоді. Переконані, серед *головних завдань* сьогодення постають: виховання патріотизму і національної самосвідомості, любові до свого народу, до України, що виявляється у турботі про благо народу, у сприянні становленню й утвердженню України як незалежної, правової, демократичної, суверенної держави; утвердження високих ідеалів гуманістичної культури і демократичних взаємовідносин людей, захист гідності і честі своєї Батьківщини; створення гуманного і демократичного виховного середовища; сприяння становленню особистості в усіх її демократичних, гуманістичних, інтелектуальних і культурних проявах; розвиток самосвідомості, навчання проектування й реалізації особистісного життєвого вибору; формування демократичних і гуманістичних життєвих принципів і пріоритетів особистості українця; формування толерантного ставлення до інших культур і традицій; усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянською відповідальністю; формування соціальної активності і професійної компетентності особистості на основі таких соціальних умінь: готовність до участі у процесах державотворення, здатність до спільного життя і співпраці в громадянському суспільстві, гото-

вність взяти на себе відповідальність; здатність розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів, здатність до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей; формування працелюбності особистості, відповідальності за свої дії; формування політичної та правової культури засобами, громадянської освіти, яка дає знання про політичні системи і владу на всіх рівнях суспільного життя, про закони та законодавчі системи; виховання поваги до Конституції України, законодавства, державної мови, розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію в тих чи інших питаннях, уміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми, брати участь у дебатах, уміння переосмислювати дії та аргументи, передбачати можливі наслідки дій та вчинків; уміння визначати форми та способи своєї участі в житті суспільства; спілкуватися з демократичними інститутами, органами влади, захищати і підтримувати закони та права людини, бути обізнаним зі способами соціального захисту; визнання й забезпечення в реальному житті прав людини як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей без будь-яких дискримінацій, на чому будується відкрите, демократичне, громадянське суспільство; готовність в будь-яку хвилину стати на захист національної держави

Україна; закріплення в масовій свідомості громадян історично притаманних українському народові високих моральних цінностей, спрямованих на засвоєння кращих зразків вітчизняної та світової духовної спадщини; підтримка національних родинних цінностей в забезпеченні добробуту; запобігання поширенню інформації, яка містить елементи жорстокості, бездуховності, насильства, порнографії, пропагує тютюнопаління, наркоманію, пияцтво, антисоціальну поведінку; впровадження в суспільну свідомість переваг здорового способу життя, формування національного культу соціально активної, фізично здорової, духовно багатой, заможної особистості; переконання у важливості всебічного гартування заради захисту національних цінностей, нації, громадянина Держави України.

Провідні ідеї сучасного виховання, як констатують педагоги С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа, знайшли своє відображення у вигляді виховних завдань, які передбачають виконання людиною трьох соціально-суспільних функцій: громадянина, працівника, сім'янина.

Виходячи з вже зазначеного, на сучасному етапі розвитку українського суспільства доцільно виокремити такі ключові напрямки змісту виховного процесу (див. рис. 1)

Рис. 1. Ключові напрямки змісту виховного процесу у ВНЗ

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу педагогічної громадськості на важливості продовжити втілення концепції громадянського виховання як процесу оволодіння особистістю системою національних і загальнолюдських цінностей, формування патріотизму, відповідальності за долю нації, Держави, розвитку психологічної готовності та практичної здатності людини служити інтересам Держави, вносити власний вклад у реалізацію національної ідеї; вдосконалити роботу по програмі “Громадянське виховання та самовиховання особистості”. Необхідно активізувати рух студентської молоді за збереження і примноження традицій Українського народу; сприяти міжнародному студентському обміну, а особливо надавати практичну допомогу учасникам проєктів міжнародного молодіжного співробітництва. Працюючи з сучасною студентською молоддю педагогам важливо підтримувати від природи притаманне в людині прагнення до добра, правди і краси шляхом формування системи абсолютно вічних моральних цінностей, що мають універсальне значення та необмежену сферу застосування (доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість та ін.). З метою забезпечення державної правової політики, формування правового світогляду студентства конче необхідне продовження правової освіти та виховання молоді;

здійснювати заходи щодо профілактики правопорушень, правової і психологічної підтримки студентів, які потрапили в складні соціальні умови. На наш погляд, в умовах сьогодення доцільно продовжувати проведення всеукраїнських олімпіад, конкурсів з правових знань серед студентської молоді; започаткувати міжнародний конкурс “Правова Україна” в якій би приймали участь студенти не тільки юридичних університетів, але й також і інших спеціалізацій. Переконані це дало б можливість формування не тільки правової культури нашої молоді, але й також усвідомлення ціннісної значущості правового світогляду загалом. Вважаємо за доцільне акцентувати увагу і на актуальності питання прищеплення студентам культури розумової праці, удосконалення інтелектуальної сфери і здібностей людини; розвитку соціальних почуттів (колективізму, господаря, відповідальності, обов'язку та дисципліни), виховання діловитості, підприємливості. Неможливо обійти поза увагою й питання *військово-патріотичного* виховання молоді. Багато у цьому аспекті роблять кафедри військової підготовки. Доцільним та своєчасним в умовах сьогодення буде належне забезпечення проведення акцій “Герої вічно живі”, “Кіборги – сучасні герої України”, “Україна в серці могому” та ін., на честь загиблих українців, що боронили свою державу від загарбників в

різні історичні часи та в період сучасності. Кожен юнак повинен розуміти, що його головний обов'язок перед державою – це її захист та процвітання. Кожна молода людина повинна відчувати потребу й здатність бути захисником національних інтересів вітчизни, бути духовно збагаченою та фізично здоровою особистістю. У контексті цих завдань необхідно формувати у студентів високих моральних, вольових і фізичних якостей, готовності до високопродуктивної праці, сприяння всебічного розвитку організму, підтримання усвідомлення необхідності регулярно займатися фізичною культурою і спортом; озброєння молодих людей знаннями про згубний вплив вживання тютюну, алкоголю, наркотиків на організм людини і її діяльність; формування у студентів психологічних гальм, які б утримували їх від уживання шкідливих речовин; прищеплення непримиренності до їх вживання ровесниками, проведення відповідної виховної роботи. Сьогодні ми прагнемо сформувати особистість фізично здоровою, духовно багатою, патріотично спрямованою, реалістично мислячою здатною до вирішення тих завдань які ставить перед нею суспільство, країна тощо.

Готуючи студентів як майбутню інтелігенцію до її культурно-виховної функції в суспільстві, необхідно створити сприятливі умови формування їх високої культури. Виховання майбутніх спеціалістів повинно передбачати використання духовно-культурного потенціалу всіх навчальних дисциплін, які вивчаються у ВНЗ. Кожен семінар чи лекція безперечно має естетичний потенціал. Цьому слугують і творчий підхід до розв'язання пізнавального завдання, виразність слова викладача та студентів, відбір та оформлення наочного і роздавального матеріалу. Доцільно акцентувати увагу на важливості вивчати і поширювати в навчальних закладах досвід організації та проведення народних свят, обрядів, ритуалів та їх сучасних інтерпретацій; значущим є цілісний підхід до засвоєння студентами національної культури: вивчення історії, оволодіння естетичним багатством мови, увага до краси рідного краю. Безперечно, з найсильніших факторів стихійного естетичного впливу в системі естетичного виховання молоді є природа, мальовнича краса рідного краю, Батьківщини в цілому. Прагнення зробити свій край кращим, захист середовища від забруднення, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення населення екологічно чистими продуктами є також важливими факторами у процесі формування екологічно-громадянських ціннісних орієнтирів. Це в свою чергу дає можливість орієнтувати студентство на безпосередню участь у природоохоронній роботі; формування свідомої позиції щодо довкілля; розуміння природи як унікальної цінності та джерела матеріальних і духовних сил людини.

Зауважимо, реалії сучасного політичного життя країни не залишаються поза увагою студентської молоді, яка приймає в ній активну участь. Тому формування політичної культури є одним з ключових завдань виховної діяльності у вищій школі. Вважаємо за доцільне підкреслити, що *політична культура* – це соціально обумовлений рівень розвитку особистості у сфері суспільно-політичної діяльності. Безперечно, політично вихована людина відрізняється політични-

ми поглядами і переконаннями, такими якостями, як громадянська зрілість, ідейна спрямованість особистості, відповідальність, політична грамотність та громадянський обов'язок. Нагадаємо, що *громадянськість* – це, духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. Політична культура, як складна особистісна освіта, дає можливість громадянину розвиватися у контексті державотворчих інтересів. Зазначимо, що політична культура має багатокомпонентну структуру. А саме:

– мотиви суспільно-політичної діяльності (політичні інтереси, політична допитливість, інтерес до суспільної роботи, організаторські здібності);

– політичні знання (знання філософії, законів суспільного розвитку; знання про природу, структуру політичної влади і державних органів; знання історії, політичного життя й основ економіки, знання поточної політики);

– політичні переконання (сплав ідейно-політичних знань і почуттів, що базується на єдності історичної пам'яті, політичного кругозору, політичної інформованості і позитивної спрямованості емоційної сфери особистості);

– політичне мислення (уміння дати оцінку політичним подіям, фактам, явищам; аналіз причин цих явищ і подій; уміння оцінити політичну ситуацію; вести політичну дискусію і прогнозувати її результат);

– політична активність (участь у суспільному житті країни; усвідомлення і реалізація цивільних прав та обов'язків; наявність навичок суспільно-політичної діяльності; готовність до захисту Батьківщини);

– політичний самоконтроль (співвіднесення свого способу життя з нормами суспільства; здатність контролювати об'єктивність політичних поглядів; політична принциповість, тобто відповідність поведінки політичним принципам).

У цьому контексті безперечно доцільним буде акцентування уваги на своєчасності та актуальності саме ідейно-політичного виховання нашого студентства.

Зазначимо, що ідейно-політичне виховання студентської молоді в умовах сьогодення повинно розглядатися враховуючи (див. рис. 2):

- 1.) мотиви (національні, суспільно-політичні);
- 2.) потреби (моральні, громадянські, соціально-економічні);
- 3.) ціннісні орієнтири (культура соціально-політичних стосунків, державність, захист прав і свобод та ін.);
- 4.) завдання виховання (формування політичного мислення, суспільної діяльності та ін.);
- 5.) умови виховної діяльності (ідейна спрямованість цілей діяльності та ін.);
- 6.) форми і методи виховної роботи (диспути, бесіди, лекції, гуртки, конкурси, вікторини та ін.).

Підкреслимо, що *ідейно-політичне виховання* студентської молоді, це безумовно цілеспрямований процес формування ідейних поглядів і переконань, потреб і мотивів суспільно-політичної діяльності, соціальної зрілості і активності. Воно покликано забезпечити високий рівень політичної культури особистості. У процесі ідейно-політичного виховання ак-

цент робиться на окремих його аспектах. Так, одні звертають більше уваги на освітньо-інформаційний бік, інші – на мотиваційний, але не завжди належна

увага приділяється формуванню політичного мислення, виробленню переконань, розвитку волі і рис характеру.

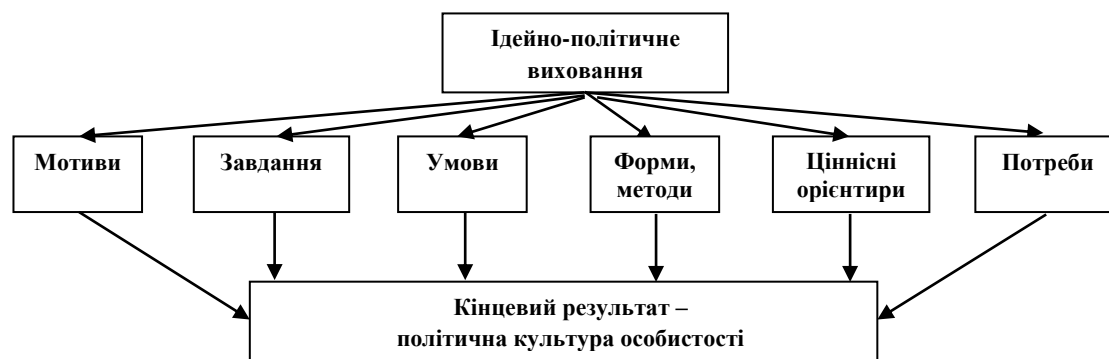

Рис. 2. Ключові аспекти ідейно-політичного виховання особистості

Сучасне студентство потребує розширеного аналізу ключових політичних подій (не тільки у межах власної держави, але й за кордоном), які впливають на формування громадянської позиції молоді. У зв'язку з цим гостро постає проблема визначення й обґрунтування завдань ідейно-політичного виховання. До яких відносять:

- формування соціально-ціннісних орієнтирів; мотивів суспільно-політичної діяльності;
- розвиток активної соціальної позиції;
- вироблення ідейно-політичних поглядів і переконань;
- формування культури політичного мислення;
- уміння аналізувати власну діяльність; самоконтроль.

Зауважимо, що безперечно кожний історичний період висвітлює певну ідеологію, ціннісні орієнтири, мотиви і потреби виховної діяльності. Сучасним науковцям, розглядаючи виховну спадщину минулого необхідно акцентувати увагу на тих ідеях виховання, які і в умовах сьогодення можуть стати у нагоді щодо справи формування політичної культури молодого покоління. Але, цілком очевидно, що ці ідеї формування політичної культури молоді повинні розглядатися у контексті громадянських, демократичних, патріотичних ціннісних орієнтирів, національних інтересів держави.

Як зазначає академік І. Д. Бех (“Виховання особистості”) нині перед вищою школою стоїть дилема: або “штампування” функціонерів, або розвинена особистість. Від вибору у цій ситуації залежить місце і місія

вищої освіти в суспільстві: в першому випадку вища освіта плестиметься позаду суспільства, у другому – забезпечуватиме його розвиток. Цей вибір і визначає спрямованість реформи вищої освіти. Вважаємо за доцільне, у цьому аспекті підкреслити і роль педагога, який повинен, на наш погляд:

- вміти жити в реальному світі, об’єктивно сприймати факти і працювати з ними; долаючи прагнення сховатися за систему власних психологічних захистів;
- орієнтуватися у будь-якій ситуації на сутнісні аспекти, визначати її психолого-педагогічні основи, передбачати прями й опосередковані наслідки кожного свого рішення і вчинку, об’єднувати окремі події в насичені єдиним змістом системи;
- на вдаватися до демагогічних гасел, не підмінити справу словами, а робити її надійно, з повною віддачею;
- бути патріотом своєї країни, дбати про її інтереси, прагнути виховати достойних особистостей.

Висновки. Сьогодні, ми повинні усвідомити, що саме Державність, Духовність, Громадянськість і Патріотичність є ключовими ціннісними орієнтирами у процесі виховання студентської молоді – потенціалу країни. Прагнення сучасної педагогічної громади акцентувати увагу на ключових напрямках змісту виховного процесу у вищій школі України (національно-патріотичного, громадянсько-демократичного, військового, духовного, правового, ідейно-політичного) безперечно займає одне із важливих стратегічних завдань сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. Видання / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. Боришевський М. Виховання громадянської свідомості особистості / М. Боришевський // Пед. газ. – 2001. – № 5 (83), травень. – С. 5.
4. Вербицька П. Громадянське виховання молоді в добу демократичного оновлення України / П. Вербицька // Пед. пошук. – 2000. – № 1. – С. 11–15.
5. Вишневський О. Сучасне українське виховання (система цінностей) / О. Вишневський. – Львів. – 1999. – 15 с.
6. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище / В. Г. Кремень // Освіта і наука України: шляхи модернізації: (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – С. 20–34.
7. Кучинська І. О. Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби: навчальний посібник / І. О. Кучинська. – Кам’янець-Подільський: видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. – 112 с.
8. Мартиненко С. М. Загальна педагогіка: Навч. посіб. / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. – К.: МАУП, 2002. – 176 с.
9. Чорна К. Основні проблеми та напрями виховання молодого громадянина незалежної України / К. Чорна // Нові технології виховання: Зб. наук. ст. – К., 1995. – С. 28–32.

REFERENCES

1. Bekh I. D. Vykhovannya osobystosti: U 2 kn. Kn. 1: Osobystisno-orientovany pidkhd: teoretyko-tekhnologichni zasady: Nauk. Vydannya / I. D. Bekh. – K. : Lybid', 2003. – 280 s.
2. Bekh I. D. Vykhovannya osobystosti: U 2 kn. Kn. 2 : Osobystisno-orientovany pidkhd : naukovo-praktychni zasady / I. D. Bekh – K. : Lybid', 2003. – 344 s.
3. Boryshevs'kyi M. Vykhovannya hromadyans'koyi svdomosti osobystosti / M. Boryshevs'kyi // Ped. haz. – 2001. – # 5 (83), traven'. – S. 5.
4. Verbyts'ka P. Hromadyans'ke vykhovannya molodi v dobu demokratychnoho onovlennya Ukrainy / P. Verbyts'ka // Ped. poshuk. – 2000. – # 1. – S. 11–15.
5. Vyshnevs'kyi O. Suchasne ukraiyins'ke vykhovannya (systema tsinnostey) / O. Vyshnevs'kyi. – L'viv. –1999. – 15 s.
6. Kremen' V. H. Natsional'na osvita yak sotsiokul'turne ya-vyshche / V. H. Kremen' // Osvita i nauka Ukrainy: shlyakhy modernizatsiyi: (Fakty, rozdumy, perspektyvy). – K. : Hramota, 2003. – S. 20–34.
7. Kuchyns'ka I. O. Hromadyans'ke vykhovannya v Ukraini : mynulyy dosvid ta suchasni potreby : navchal'nyy posibnyk / I. O. Kuchyns'ka. – Kam"yanets'-Podil's'kyi : vydavets' PP Zvoleyko D. H., 2015. – 112 s.
8. Martynenko S. M. Zahal'na pedahohika: Navch. posib./ S. M. Martynenko, L. L. Khoruzha. – K. : MAUP, 2002. – 176 s.
9. Chorna K. Osnovni problemy ta napryamy vykhovannya molodoho hromadyanyna nezalezhnoyi Ukrainy / K. Chorna // Novi tekhnolohiyi vykhovannya : Zb. nauk. st. – K., 1995. – S. 28–32.

Key areas of educational process in modern higher education

I. O. Kuchyns'ka

Abstract. The article highlights the priorities of educational activities in the modern university. It is emphasized that the national-patriotic and civil and democratic direction of educational activity in the conditions of the present time are the most appropriate and timely. The attention of the teaching community on the importance of ensuring a high level of education and training of conscious citizen - patriot capable of mastering the achievements of world culture based on national, ethnic characteristics to participate in the provision of socio-economic development of the country. Actualizes the spiritual, ethical, aesthetic, legal, military, patriotic, ideological and political, healthy lifestyle, environmental, economic trends education of youth in the conditions of modern realities. Underlined the priority of national, democratic, social, civic, government, political, moral, and patriotic of values in the process of formation of outlook of modern student's youth of Ukraine.

Keywords: *priorities, values, education trends, high school.*

Ключевые направления воспитательного процесса в современном вузе

И. А. Кучинская

Аннотация. В статье освещаются приоритетные направления содержания воспитательного процесса в современном ВУЗе. Подчеркивается, что национально-патриотические и гражданско-демократические ориентиры воспитательной деятельности в условиях настоящего времени являются самыми целесообразными и своевременными. Акцентируется внимание педагогической общественности на важности обеспечения высокого уровня образованности и воспитанности сознательного гражданина - патриота, способного к усвоению достижений мировой культуры с учетом общенациональных, этнических особенностей к участию в обеспечении социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: *приоритеты, ценностные ориентиры, направления воспитания, высшая школа.*